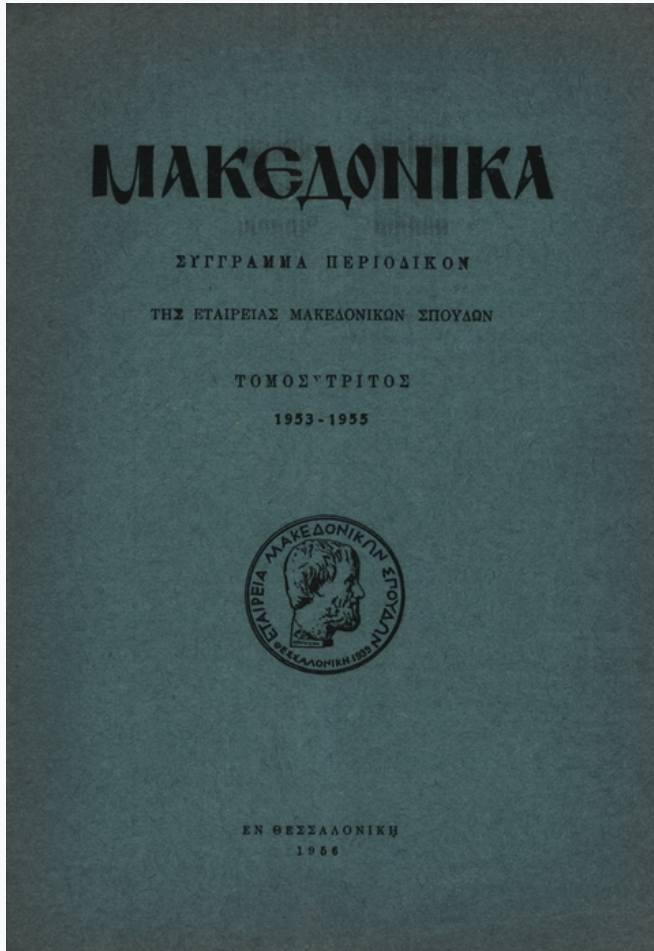

Μακεδονικά

Τόμ. 3 (1956)

Ο σουηδός ανατολιστής Jacob Jonas Bjoernstaahl και το ταξίδι του στη Θεσσαλονίκη και στη Μακεδονία στα 1779

Christian Callmer

doi: [10.12681/makedonika.1095](https://doi.org/10.12681/makedonika.1095)

Copyright © 2015, Christian Callmer

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Callmer, C. (1956). Ο σουηδός ανατολιστής Jacob Jonas Bjoernstaahl και το ταξίδι του στη Θεσσαλονίκη και στη Μακεδονία στα 1779. *Μακεδονικά*, 3, 103–115. <https://doi.org/10.12681/makedonika.1095>

Ο ΣΟΥΗΔΟΣ ΑΝΑΤΟΛΙΣΤΗΣ
JACOB JONAS BJOERNSTAAHL ΚΑΙ ΤΟ ΤΑΞΙΔΙ ΤΟΥ
ΣΤΗ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ ΚΑΙ ΣΤΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ ΣΤΑ 1779

Ὁ Σουηδὸς ἀνατολιστὴς Ἰάκωβος Ἰωνᾶς Μπγέρνστολ δὲν εἶναι γνωστός, φαντάζομαι, στὴν Ἑλλάδα παρὰ μόνο σὲ μερικοὺς εἰδικοὺς ἐπιστήμονες, μπορεῖ ἀκόμα καὶ σὲ κανένα λόγιο, πού ἔτυχε νὰ ἔχει πολὺ μελετήσει τὴν παλαιότερη ταξιδιωτικὴ φιλολογία. Καὶ στὴν πατρίδα του ἄλλωστε ἔχει λίγο πολὺ λησμονηθεῖ, ἂν καὶ ἡ περιγραφή τῶν ταξιδιῶν του στὴν Εὐρώπη εἶναι πλούσια σὲ περιεχόμενο καὶ γεμάτη δροσιά, ἔτσι πού νὰ διαβάζεται μ' ἐνδιαφέρο καὶ εὐχαρίστηση.

Τοὺς Ἕλληνες τοὺς ἐνδιαφέρει ἰδιαιτέρα ἡ περιγραφή τοῦ ταξιδιοῦ πού ἔκαμε ὁ Μπγέρνστολ στὰ 1779 στὴ Θεσσαλία, σὲ μιὰ ἐποχὴ πού ἡ περιοχὴ αὐτὴ ἦταν πολὺ λίγο γνωστὴ καὶ σπάνια δεχόταν τὴν ἐπίσκεψη κανενὸς Εὐρωπαίου. Στὶς πιὸ γνωστὲς παλαιότερες ταξιδιωτικὲς περιγραφὲς τῆς Ἑλλάδας, ὅπως τοῦ Belon, τοῦ Spon καὶ τοῦ Wheler, ἡ Θεσσαλία οὔτε κἀν ἀναφέρεται. Ἄλλοι πάλι περιηγητές, ὅπως ὁ Gyllius, ὁ Lucas καὶ ὁ Roscoe, παρέχουν μερικὲς σκόρπιες μόνο πληροφορίες γι' αὐτὴ ἀπὸ τὶς σύντομες ἐκεῖ ἐπισκέψεις τους. Μποροῦμε λοιπὸν νὰ ποῦμε πὼς τὴ Θεσσαλία πρὶν ἀπὸ τὸν Μπγέρνστολ δὲν τὴν εἶχε κανεὶς περιηγηθεῖ γιὰ ἐπιστημονικοὺς σκοποὺς. Πραγματικὰ ὁ Μπγέρνστολ μὲ τὸ ταξίδι του ἐγκαινιάζει τὴ νεώτερη ἐξερεύνηση τῆς χώρας αὐτῆς, πού συνεχίζεται ὕστερα ἀπὸ μιὰ σειρά γνωστοὺς περιηγητές, ὅπως ὁ Clarke, ὁ Dodwell, ὁ Holland, ὁ Rouquerville καὶ ἄλλοι.

Ὁ Μπγέρνστολ γεννήθηκε στὴν κοινότητα Näshulta, στὴ Södermanland,¹ στὰ 1731. Σπούδασε στὴν Οὐψάλα, ὅπου πῆρε καὶ τὸ διδακτορικὸ του δίπλωμα. Στὰ 1767 ταξίδεψε στὸ ἐξωτερικὸ περιηγήθηκε λίγο πολὺ ὅλη τὴν Εὐρώπη, φτάνοντας ὡς τὰ σύνορα τῆς Ἀνατολῆς. Στὴν ἀρχὴ ἔζησε τρία χρόνια στὸ Παρίσι μελετώντας ἀνατολικὲς γλῶσσες· ἔπειτα ἐγκαταστάθηκε στὴν Ἰταλία. Στὰ 1773 ἀφῆκε τὴ Ρώμη, γιὰ νὰ μείνει τ' ἀκόλουθα χρόνια στὴν Ἑλβετία, στὴ Γερμανία καὶ στὴν Ἀγγλία. Γιὰ νὰ τελειοποιήσει τὶς γνώσεις του στὶς ἀνατολικὲς γλῶσσες, ἡ σουηδικὴ κυβέρνησις τοῦ ὄρισε

¹ Δυτικὰ ἀπὸ τὴν περιοχὴ τῆς Στοκχόλμης. (Σημ. τοῦ μεταφρ.).

μιὰ μικρὴ ἐτήσια ἐπιχορήγηση καὶ ὑποτροφία. Μὲ τὴν κρατικὴ αὐτὴ ὑποστήριξη μπόρεσε ὁ Μπγέρνστολ νὰ συμπληρώσει τὴν περιήγησή του πηγαινοντας στὴν Τουρκία.

Στὰ 1776 ἔφτασε στὴν Κωνσταντινούπολη, ὅπου ἔμεινε τρία χρόνια. Ὁ Ulric Celsing, ἐπιτετραμμένος τῆς Σουηδίας ἀπὸ τὸ 1770 ἐκεῖ, ἀνθρώπος ἔξυπνος καὶ μορφωμένος, φέρθηκε στὸν πολυταξιδεμένο συμπατριώτη του μὲ ἐξαιρετικὴ ἐλευθεριότητα. Ὅσον καιρὸ ἔζησε ὁ Μπγέρνστολ στὴν Κωνσταντινούπολη, ἀνῆκε στὸ προσωπικὸ τῆς πρεσβείας, εἴτε αὐτὴ ἔμενε στὸ «Σουηδικὸ Παλάτιο» στὸ Πέραν εἴτε στὴν ἔπαυλη τῶν Θεραπειῶν τοῦ Βοσπόρου. Γραμματέας τῆς πρεσβείας τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ἦταν ὁ Gerhard Johan von Heidenstam, ἀπὸ μιὰ οἰκογένεια πού πολλὰ τῆς μέλη εἶχαν δεσμούς μὲ τὴν Ἀνατολή. Γιὸς τοῦ γραμματέα αὐτοῦ ἦταν ὁ πρῶτος πρόξενος τῆς Σουηδίας στὴν Ἑλλάδα. Μὲ δυνατὴ φιλία δέθηκε ὁ Μπγέρνστολ καὶ μὲ τὸν ἱερέα τῆς πρεσβείας, τὸν Carl Peter Blomberg. Μὲ τὴ βοήθεια τῶν ἰκανῶν δραγουμάνων τῆς πρεσβείας Μουρατζᾶ καὶ Μουράτ—καὶ οἱ δύο ἦσαν γεννημένοι Ἀρμένιοι—μπόρεσε ὁ Μπγέρνστολ νὰ μάθει ἀρκετὰ γιὰ τὶς πολιτικὲς καὶ πολιτιστικὲς συνθήκες στὴν Τουρκία. Γιὰ νὰ ἐξασκηθεῖ καλύτερα στὴν τουρκικὴ γλῶσσα, ἔπαιρνε μαθήματα ἀπὸ ἕναν γεννημένο Τοῦρκο· τὰ ἑλληνικὰ πάλι τὰ ἄκουε ἀπὸ τὸ πολυάριθμο προσωπικὸ τῆς πρεσβείας. Ὁ καλύτερος φίλος τοῦ Μπγέρνστολ στὴν πατρίδα ἦταν ὁ βασιλικὸς βιβλιοθηκᾶριος C. C. Gjögwell. Αὐτὸς ἔκανε ὅ,τι μπορούσε γιὰ νὰ γνωρίσουν στὴ Σουηδία τὰ ταξίδια καὶ τὶς ἔρευνες τοῦ φίλου του.

Στὶς ἀρχὲς τοῦ 1778 ὁ Μπγέρνστολ κρίνει πὼς δὲν εἶχε πιά πολλὰ πράγματα νὰ κάνει καὶ νὰ μάθει στὴν Κωνσταντινούπολη, σχεδιάζει λοιπὸν νὰ προχωρήσει ἀκόμα ἀνατολικότερα. Μὲ τὴ βοήθεια τοῦ φίλου του Gjögwell κατόρθωσε νὰ πάρει νέα ἐπιχορήγηση γιὰ τὸ ταξίδι πού σχεδίαζε. Παράλληλα πῆρε τὴν εἰδικὴ ἐντολὴ νὰ πάει στοὺς Ἁγίους Τόπους καὶ νὰ συγκεντρώσει ὅσα τυχὸν στοιχεῖα θὰ μπορούσαν νὰ διαφωτίσουν τὴν ἱστορία καὶ τὸν πολιτισμὸ τῆς Ἁγίας Γραφῆς, ἀκόμα, ἂν μπορούσε, ν' ἀγοράσει χειρόγραφα τῆς Βίβλου. Γιὰ τὸ ταξίδι αὐτὸ ὀρίστηκε νὰ πάρει μαζί του καὶ ἕναν βοηθὸ καὶ σύντροφο. Στὸ μεταξύ, ὡς πού νὰ φτάσει ὁ σύντροφος αὐτός, ὁ Μπγέρνστολ, καθὼς περίμενε καὶ ὀρισμένες ὁδηγίες ἀπὸ τὴν πατρίδα του, ἀποφάσισε ἕνα συντομότερο ταξίδι στὴν Τροία, στὸν Ἄθωνα, στὴν Ἀθήνα, στὴ Λακεδαίμονα, στὴ Θεσσαλονίκη καὶ σὲ ἄλλους τόπους. Ἡ ἀνάγκη τῶν πραγμάτων ὅμως περιόρισε τὴν περιήγησή του στὴ Θεσσαλία μοναχά. Αὐτὸ τὸ ταξίδι θὰ δοκιμάσουμε νὰ παρακολουθήσουμε ἀπὸ πιὸ κοντά.¹

¹ Οἱ πηγὲς τῆς Θεσσαλικῆς περιοδείας τοῦ Μπγέρνστολ εἶναι α) ἡ περιγραφή τοῦ ταξιδιοῦ ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολη ὡς τὸ Βόλο πού δίνει ὁ ἴδιος στὸ ἔργο του «Ταξίδι σὴ Γαλλία, Ἰταλία, Ἑλβετία, Γερμανία, Ὀλλανδία, Ἀγγλία, Τουρκία καὶ Ἑλλάδα», τόμ. 3, Στοκχόλμη 1780, σ. 235 - 263, β) τὸ ταξιδιωτικὸ ἡμερολόγιό του

Ἐφοδιασμένοι μὲ φιρμάνι σουλτανικὸ καὶ μὲ συστατικὰ γράμματα τοῦ Σουηδοῦ ἐπιτετραμμένου Celsing ὁ Μπγέρνστολ ἐπιβιβάστηκε στὶς 18 Ἰανουαρίου 1779 στὸ σουηδικὸ καράβι «Σαμουήλ», πὺν ταξίδευε γιὰ τὰ ἑλληνικὰ λιμάνια καὶ τὸ Λιβόρνο. Τὸ ἄλλο πρωὶ σήκωσαν τὴν ἄγκυρα. Ὁ καιρὸς ἦταν κρύος καὶ τὸ χιόνι σκέπαζε καὶ τὴν εὐρωπαϊκὴ καὶ τὴν ἀσιατικὴ παραλία. Ὅταν ἔριξαν ἄγκυρα στὰ Δαρδανέλια, ὁ Μπγέρνστολ βγήκε στὴ στεριά, γιὰ νὰ ἐπισκεφτεῖ τὴν Τρωάδα σύμφωνα μὲ τὰ σχέδιά του, τὸ πολὺ χιόνι ὅμως δὲν τὸν ἄφησε νὰ τὴ μελετήσῃ βαθύτερα. Στὶς 23 Ἰανουαρίου ξέσπασε μιὰ δυνατὴ χιονοθύελλα, πὺν κράτησε πέντε μέρες. Τὸ καράβι παρασύρθηκε ἀπὸ τὸν ἄνεμο καὶ παρὰ λίγο νὰ βουλιάξῃ. Μόλις στὶς 29 μπόρεσαν νὰ κἀνουν πάλι πανιά, καὶ ὕστερα ἀπὸ δύο μέρες, ὅταν πιά βράδιαζε, ἔριξαν τὴν ἄγκυρα πάνω ἀπὸ τὴ βόρεια πλευρὰ τῆς Εὐβοίας, ἀντίκρου στὸ ἄνοιγμα τοῦ Παγασητικοῦ κόλπου. Ἐπειδὴ εἶχαν τὸν ἄνεμο ἀντίθετο, μόλις στὶς 3 Φεβρουαρίου ἄραξαν στὸ Βόλο.

Στὰ χρόνια ἐκεῖνα ὁ Βόλος περιοριζόταν σ' ἐκεῖνο μόνον τὸ μέρος τῆς πόλης πὺν σήμερα λέγεται Κάστρο. Ἐνα τεῖχος ἔζωνε τὴν πολιτεία, μιὰ σκάλα ὀδηγοῦσε πρὸς τὸν κόλπο. Μέσα στὸ Βόλο κατοικοῦσαν Τοῦρκοι πιὸ πολὺ. Οἱ Ἕλληνες ἔμεναν στὸν Ἀπάνω Βόλο, στὰ πόδια τοῦ Πηλίου, καὶ στ' ἄλλα χωριά στὶς πλαγιὲς τοῦ βουνοῦ. Σ' ἓνα ἀπὸ αὐτὰ, στὴν Πορταριά, ἦταν ἐγκαταστημένος ὁ Σουηδὸς καὶ μαζὶ Γάλλος πρόξενος.

Ἐκεῖ φιλοξενήθηκε ὁ Μπγέρνστολ ἀπὸ τὶς 7 ὠς τὶς 11 Φεβρουαρίου. Τὴ μέρα πὺν πήγαινε χρειάστηκε ν' ἀνοίξῃ δρόμο μέσα ἀπὸ χιόνι βαθύ· ὅταν ὅμως ὕστερα ἀπὸ τέσσερις μέρες ἄφηνε τὸ σπίτι τοῦ προξένου γιὰ νὰ γυρῖσει στὸ Βόλο, ἡ ἀνοιξὴ εἶχε μπεῖ γιὰ καλὰ πιά. Ἐνθουσιασμένος ἀπὸ τὴν ὁμορφιὰ τοῦ τοπίου ὁ Μπγέρνστολ σημειώνει : τὸ τοπίο εἶναι τὸ πιὸ ὁμορφο πὺν μπορεῖ κανεὶς νὰ ἰδεῖ πάνω στὸν κόσμον.

Ἡ παραμονὴ στὸ Βόλο—ὁ Μπγέρνστολ κοιμόταν πάνω στὸ σουηδικὸ καράβι—κράτησε περισσότερο ἀπ' ὅ,τι λογάριαζε στὴν ἀρχή. Τὸ χιόνι, καθὼς ἔλιωνε σιγὰ σιγὰ, ἔκανε τοὺς δρόμους ἀδιάβατους. Ὁ πιὸ κοντινὸς σκοπὸς του ἦταν, ὅπως σημειώνει, νὰ ἐπισκεφτεῖ κάτι ἑλληνικὰ μοναστήρια, τρεῖς τέσσερις μέρες δρόμο ἀπὸ τὸ Βόλο, πὺν τὰ χειρόγραφα τους δὲν ἦταν γνωστὰ στὴν Εὐρώπη—ἐννοεῖ βέβαια τὰ μοναστήρια τῶν Μετεώρων. Γιὰ τὸ ταξίδι παράγγειλε στὸ Βόλο μεγάλους ταξιδιωτικὸς σάκκους καὶ γιὰ τὸν ἑαυτὸ του σαλβάρια, ἔτσι πὺν νὰ ἔχει παρουσιαστικὸ Τούρκο. Παράλληλα εἶχε συμφωνήσῃ νὰ τὸν συνοδέψῃ ἓνας γιανιτσάρος, πὺν, ὅπως ἀναφέρει, ὄχι λίγες φορὲς τὸν γλύτωσε ἀπὸ μεγάλες περιπέτειες.

ἀπὸ τὸ Βόλο στὰ Τέμπη, πὺν ἐκδόθηκε ἀπὸ τὸν Blomberg καὶ δημοσιεύθηκε στὸ ἴδιο ἔργο τοῦ Μπγέρνστολ, τόμ. 5, 1783, σ. 91 - 158. Ἄλλες πληροφορίες ἰδὲς στὸ ἄρθρο μου : Τὸ Θεσσαλικὸ ταξίδι τοῦ Ἰάκωβου Ἰωνᾶ Μπγέρνστολ, *Lychnos* 1946-7, σ. 149 - 196 (γραμμένο σουηδικὰ, μὲ γαλλικὴ περίληψη).

“Όμως τὸ ταξίδι καθυστεροῦσε ἀκόμα. Ληστοσυμμορίες ἀπὸ Ἄλβανους ἔκαναν τοὺς δρόμους κάθε ἄλλο παρὰ σίγουρους στὰ μέρη ἐκεῖνα. Παντοῦ ἄκουε κανεὶς νὰ μιλοῦν γιὰ τὶς ληστεῖες των. Ἀκριβῶς τὶς μέρες ἐκεῖνες εἶχαν γδύσει κάποιον Τοῦρκο φτασμένο στὸ Βόλο ἀπὸ τὴ Θεσσαλονίκη.

Τὶς βδομάδες αὐτὲς τῆς ἀναμονῆς καὶ τῆς ἀβεβαιότητος ὁ Μπγέρνστολ δὲν τὶς ἄφησε νὰ περάσουν ἄσκοπα. Ἐκανε ἐκδρομὲς γύρω στὸν κόλπο τοῦ Βόλου καὶ μέσα σ’ ἄλλα ἐπισκέφτηκε «τὴν παλιὰ πόλη τῶν Ἀργοναυτῶν, τὸ τωρινὸ Μαλάκι, ὅπου λέγεται πὼς οἱ Ἀργοναῦτες σκάρωσαν τὸ πιὸ παλιὸ καράβι ποὺ ἀναφέρεται στὴν ἱστορία, ὕστερα ἀπὸ τοῦ Νῶε φυσικά». Ἀνέβηκε στὸ βουνὸ Γορίτσα, ποὺ κλείνει τὸ μικρὸ κάμπο τοῦ Βόλου κατὰ τ’ ἀνατολικά, καὶ ἐρεύνησε τὰ ἀσήμαντα ἐρείπια πάνω στὴν κορφή τοῦ βουνοῦ, ὅπου, καθὼς πίστευαν τότε, βρισκόταν ἡ Δημητριάδα, ἡ πόλη ποὺ ἴδρυσε ὁ Δημήτριος Πολιορκητής.

Στὸ μεταξὺ οἱ πληροφορίες γιὰ τοὺς Ἄλβανους συμμορίτες ἦσαν πιὸ καθησυχαστικές, ἂν καί, ὅπως φάνηκε ὕστερα, κάπως πρόωρες. Ὁ Μπγέρνστολ ἀποχαιρέτησε τότε τοὺς πατριῶτες του στὸ σουηδικὸ καράβι καὶ στὶς 17 Μαρτίου 1779 ξεκίνησε ἀπὸ τὸ Βόλο συνοδευμένος ἀπὸ τὸ γιανιτσάρου του. Τὴν πρώτη νύχτα τὴν πέρασε σ’ ἓνα χάνι στὸ Βελεστίνο, ὅπου ἄνοιξε κουβέρτα μὲ πολλοὺς ντόπιους Τοῦρκους.

Τὸ ἄλλο πρωὶ συνέχισαν τὸ δρόμο τους κατὰ τὰ βορειοδυτικά, περνώντας τὸ θεσσαλικὸ κάμπο. Στὸ χωριὸ Μαῖμουλάρ,¹ κάπου 13 χιλιόμετρα νοτιοανατολικά ἀπὸ τὴ Λάρισα, παρατήρησε ὁ Μπγέρνστολ «σπασμένα κομμάτια ἀπὸ ραβδωτοὺς κίονες». Τὰ ἐρείπια αὐτὰ φαίνεται πὼς ἐξαφανίστηκαν ἀργότερα, γιατί κανεὶς νεώτερος δὲν τὰ ἀναφέρει. Τὸ ἴδιο βράδι ἔφτανε ὁ Μπγέρνστολ στὴν τουρκοκατοικημένη Λάρισα, ἀφοῦ ἔκανε κάπου σαράντα χιλιόμετρα μέσα σὲ μιὰ μέρα. Κάτι ταραχὲς ἐκεῖ τὸν ἀνάγκασαν νὰ μὴ μείνει περισσότερο ἀπὸ δύο μέρες· παρακολούθησε ὥστόσο μιὰ λειτουργία στὴν ἐβραϊκὴ συναγωγή καὶ ἐπισκέφτηκε τὴ βιβλιοθήκη τοῦ ραββίνου. Ὑστερα συνέχισε τὸ ταξίδι του συντροφιὰ μ’ ἓναν Ἰταλὸ γιατρὸ ὡς τὸν Τύρναβο, ὅπου ὁ περισσότερος πληθυσμὸς ἦταν ἐλληνικὸς. Ἀπὸ τὸν Ἕλληνα μητροπολίτη Μελέτιο, ποὺ προτιμοῦσε νὰ ἔχει ἔδρα του τὸν Τύρναβο ἀντὶ γιὰ τὴ Λάρισα, ὅπου κατοικοῦσαν ἀποκλειστικὰ σχεδὸν Τοῦρκοι, πῆρε ὁ Μπγέρνστολ συστατικὰ γράμματα γιὰ τὰ Τρίκαλα καὶ τὰ Μετέωρα.

Στὶς 24 Μαρτίου ἀφῆκε τὸν Τύρναβο καὶ περνώντας τὸ στενὸ Ρεβένι, ἔφτασε τὴν ἴδια μέρα στὸ Ζάрко, μιὰ μικρὴ πόλη ἀκμαία, μὲ ἕξι ἐλληνικὲς ἐκκλησίες. Στὸ μεταξὺ, στὸ δρόμο, ἂν κατόρθωσε νὰ γλυτώσει ἀπὸ τὴν ἐπίθεση τῶν Ἄλβανῶν ληστῶν, αὐτὸ τὸ χροστᾶει στὴν ἐτοιμότητα τοῦ γιανιτσάρου του. Δύο μέρες ἀργότερα συνεχίζοντας τὴν πορεία του ἔφτασε στὰ Τρίκα-

¹ Σήμερα τὸ χωριὸ λέγεται Χάληη. (Σημ. τοῦ μεταφρ.)

καλα. Ἀπὸ τὶς ἄλβανικὲς συμμορίες πού τριγύριζαν στὰ περὶχωρα ἢ κατάστασις ἦταν, ὅπως καὶ στὴ Λάρισα, πολὺ ταραγμένη. Ὁ Μπγέρνστολ ἐπισκέφτηκε πολλὰ φορὲς τὸν Ἀρχιεπίσκοπο Ἀμβρόσιο, ἕναν ἄντρα μορφωμένο καὶ ἀξιαγάπητο. Οἱ συνομιλίες τους γύριζαν σὲ θέματα ἐπιστημονικά· μιὰ στιγμὴ ὁ Ἀρχιεπίσκοπος διατύπωσε τὴν ἀπορία του, ν' ἀκούει ἕναν βόρειο νὰ μιλεῖ ἑλληνικά.—«Τὸ ἴδιο δὲν περίμενα κι' ἐγώ», σημειώνει ὁ Μπγέρνστολ, «ν' ἀκούσω ἀπὸ ἕναν ἱερωμένο στὴν Ἑλλάδα νὰ μιλεῖ γιὰ τὸν Ἰσαὰκ Νέφτων—ἔτσι πρόφερε τὸν Newton!—, γιὰ τὸν Wolf, γιὰ τὸν Boerhave κτλ. Τὸν ξυμὰ στὰ μεγάλα αὐτὰ ὀνόματα νὰ συγκαταλέξει καὶ τοῦ Λινναίου».

Ὁ Μπγέρνστολ ἔδειξε στὸν Ἀμβρόσιο τὸ ἀντίγραφο πὸ εἶχε πάρει στὸ Μάνχαϊμ ἀπὸ τὴν ἐπιστολὴ τοῦ Νικηφόρου Ρωμανοῦ¹ πρὸς τὸν Γουσταῦ Ἀδόλφο τὸν δεύτερο. Ὅταν τὸν ἀποχαιρετοῦσε, ὁ Ἀμβρόσιος τοῦ χάρισε τὴν «Παλαιὰ καὶ νέα Γεωγραφία» τοῦ Ἐπισκόπου Ἀθηνῶν Μελετίου. Οἱ πληροφορίες πὸ δίνει τὸ ἔργο αὐτὸ γιὰ τὴ Θεσσαλία βοήθησαν τὸν Μπγέρνστολ πολλὰ φορὲς στὸ ταξίδι του. Ἡ γεωγραφία αὐτὴ, τυπωμένη στὴ Βενετία στὰ 1728, βρίσκεται ἀκόμα καὶ σήμερα ἀνάμεσα στὰ βιβλία πὸ ὁ Μπγέρνστολ κληρονόμησε στὴν Πανεπιστημιακὴ Βιβλιοθήκη τῆς Οὐψάλας. Ἐκεῖ μέσα μπορεῖ κανεὶς καὶ τώρα νὰ διαβάσει τὴν ἀφιέρωση τοῦ Ἀρχιεπισκόπου στὸ Σουηδὸ ταξιδιώτη, χρονολογημένη ἀπὸ τὶς 22 Μαρτίου (π. ἡμ.). Τὸ βιβλίον αὐτὸ, σύμφωνα μ' ἕνα σημειώματό του, ἀνῆκε παλαιότερα στὸν Μιχαλάκη Γεωργάκη ἀπὸ τὸ Ζάγκο (χρονολογία ὑπογραφῆς, 25 Φεβρουαρίου 1755). Στὰ Τρίκκαλα συνάντησε ὁ Μπγέρνστολ κι' ἕναν Γάλλο φαρμακοποῦ ἀπὸ τὴν Προβηγκία, τὸν Μαζών, κι' ἕναν Ἑλληνα γιαιτρό, τὸν Μπαρώτση, πὸ εἶχε σπουδάσει στὴ Βενετία.

Στὶς 2 Ἀπριλίου ὁ Μπγέρνστολ ἀφήνει τὰ Τρίκκαλα καὶ περνώντας μὲ τ' ἄλλο μὲσα ἀπὸ χωράφια στολισμένα σὲ ἀνοιξιάτικα χρώματα φτάνει σὲ λίγες ὥρες στὴ μικρὴ πόλη τῆς Καλαμπάκας, πὸ βρίσκεται κάτω ἀπὸ τοὺς περὶφημους βράχους τῶν Μετεώρων, σχηματισμένους ἀπὸ ἀμμόλιθο. Πάνω στοὺς βράχους βρίσκονται χτισμένα τὰ ἐπίσης περὶφημα μοναστήρια.

Ὁ Μπγέρνστολ εἶχε τώρα φτάσει στὸ σκοπὸ πὸ τὸν εἶχε σπρώξει νὰ ἐπιχειρήσει τὸ ταξίδι αὐτὸ στὴ Θεσσαλία. Βρισκόταν στὰ μοναστήρια τῶν Μετεώρων μὲ τὶς πλούσιες συλλογὰς χειρογράφων, πὸ κανένας Εὐρωπαῖος ἔρευνητὴς δὲν τὶς εἶχε ἀκόμα ἀντικρῦσει. Πόσα χειρόγραφα εἶχαν τὴν ἐποχὴ

¹ Ὁ Νικηφόρος Ρωμανὸς (γεννημένος στὰ 1580) ἦταν Ἑλληνας ἱερέας, πὸ ὁ Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως τὸν εἶχε στείλει στὴ Γαλλία, ὅπου καὶ ἔμεινε σχεδὸν ὅλη του τὴν ὑπόλοιπη ζωὴ. Στὰ 1632 ἔγραψε στὸν Γουσταῦ Ἀδόλφο τὸν II τῆς Σουηδίας προτείνοντάς του διαμαρτυρόμενοι καὶ ὀρθόδοξοι νὰ ἐνωθοῦν καὶ νὰ χτυπήσουν τοὺς Τούρκους. Ἡ πολιτικὴ ὁμως κατάστασις τότε ἐμπόδισε μιὰ τέτοια συνεργασία.

ἐκείνη τὰ μοναστήρια, εἶναι δύσκολο νὰ πεῖ κανείς. Ὄταν στὰ 1881 ἡ Θεσσαλία ἐνώθηκε μὲ τὴν Ἑλλάδα, ἡ κυβέρνησις ἔδωσε ἐντολὴν τοῦς μοναχοῦς νὰ παραδώσουν τὰ χειρόγραφα στὴν Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκην τῶν Ἀθηνῶν. Ὡστόσο ὅ,τι κατορθώθηκε νὰ συγκεντρωθῆι στὴν πρωτεύουσα ἦταν ἓνα μικρὸ μόνον μέρος ἀπὸ τὸ συνολικὸ ἀριθμὸ τῶν χειρογράφων (ὄχι πᾶνω ἀπὸ 200). Ὄταν στὰ 1908 καὶ 1909 ὁ καθηγητὴς Νίκος Α. Βέης ἐρευνῆσε συστηματικὰ ὅλες τὶς κρύπτες τῶν μοναστηριῶν, πέτυχε ἀποτελέσματα ἐντελῶς ἀπροσδόκητα : κρυμμένους σὲ ξανατελισμένους κόγχους καὶ ἄλλα μέρη, πού οἱ καλόγεροι ἔμοιαζαν νὰ τὶς ἀγνοοῦν πιά, βρῆκε ὄχι λιγότερους ἀπὸ 1124 κώδικες, ἀγνωστούς ὡς τότε στὴν ἔρευνα. Τὴν ἐποχὴ τῆς ἐπίσκεψης τοῦ Σουηδοῦ ἐρευνητῆ ὁ ἀριθμὸς τῶν χειρογράφων πρέπει νὰ ἦταν σημαντικὰ μεγαλύτερος.

Ὁ Μπέργεστωλ ἄρχισε τὶς παλαιογραφικὰς μελέτας του στὶς 3 Ἀπριλίου στὸ μοναστήρι τοῦ Ἁγίου Στεφάνου, πού ἦταν εὐκόλως προσιτὸ σχετικὰ. Ἐκεῖ ἀπάντησε τὸν Ἐπίσκοπο τῆς Καλαμπάκας Παρθένιο, πού μαζί μὲ πολλοὺς ἄλλους εἶχε ζητήσῃ καταφύγιον γιὰ νὰ γλυτώσῃ ἀπὸ τοὺς Ἀλβανοὺς συμμοριτοὺς. Ὁ Ἐπίσκοπος, πού καταγόταν ἀπὸ τὸ Βόλο, χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὸν Μπέργεστωλ *aimable et savant*. Τὰ χειρόγραφα ἀποδείχθηκαν πὼς δὲν εἶχαν καὶ μεγάλη ἀξία, τὰ πιὸ πολλὰ δὲν εἶχαν παρὰ κείμενα Πατέρων. Ὅπως πληροφορήσε τὸν ξένο ὁ Ἐπίσκοπος, πρὶν ἀπὸ 200 κάπου χρόνια ἓνας καθολικὸς μοναχός, κρύβοντας τὴν ἰδιότητά του, εἶχε κατορθώσει ν' ἀγοράσῃ γιὰ ἓνα κομμάτι ψωμί τὰ πιὸ ἀξιόλογα χειρόγραφα ἀπὸ τὰ Μετέωρα καὶ ἀπὸ ἄλλα ἑλληνικὰ μοναστήρια. Ὁ Ἐπίσκοπος ἐννοοῦσε βέβαια τὸν Ἀθανάσιο, ἓναν Ἑλληνα ἱερέα, πού μεταπήδησε στὴν καθολικὴ ἐκκλησία καὶ γύρω στὰ 1650 ταξίδεψε στὰ μοναστήρια τῆς Θράκης, τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θεσσαλίας γιὰ ν' ἀγοράσῃ χειρόγραφα γιὰ λογαριασμὸ τοῦ Séguier καὶ τοῦ καρδινάλιου Μαζαρίνου.

Στὸ γειτονικὸ μοναστήρι τῆς Ἁγίας Τριάδος ἔμεινε ὁ Μπέργεστωλ ἀπὸ τὶς 6 ὡς τὶς 8 Ἀπριλίου. Στὴν ἐκκλησίαν τοῦ μοναστηριοῦ βρῆκε χειρόγραφα παραπεταμένα, ἀνακατωμένα καὶ χωρὶς ἀξία. Μέσα σ' αὐτὰ ἦσαν ὀμιλίαι τοῦ Μεγάλου Βασιλείου, τοῦ Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ καὶ ἄλλων Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας.

Στὶς 8 Ἀπριλίου συνεχίζοντας πῆγε σ' ἓνα ἀπὸ τὰ πιὸ παλιὰ καὶ πιὸ μεγάλα μοναστήρια, τὸ Μετέωρον, πού χτίστηκε στὰ τέλη τοῦ 14ου αἰῶνα ἀπὸ τὸν ἐρημίτη Ἀθανάσιο καὶ τὸν Ἰωάσαφ. Ὄταν τὸν ἔσυραν ἀπάνω, ὁ ἡγουμένος Παρθένιος τὸν ἀγκάλιασε καὶ τοῦ ἔδειξε ὁ ἴδιος τὴν ὁμορφὴν ἐκκλησίαν. Ἡ ἀρκετὰ πλούσια βιβλιοθήκη, πού ἔπιανε δύο αἴθουσες μπροστὰ ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν, εἶχε πιὸ πολὺ βιβλία λειτουργικὰ καὶ βίους Ἁγίων. Ἀπὸ ἀρχαίους συγγραφεῖς ὁ Μπέργεστωλ ἀναφέρει ἓνα χαρτῶο κώδικα μ' ἓνα μέρος τοῦ Ἡσιόδου καὶ μὲ τὸ Σοφοκλή, καὶ μία περγαμηνὴ μὲ τὸν Ἰώσηπο

μιλεῖ ἀκόμα γιὰ μιὰ ἀνώνυμη ἑλληνικὴ συγγραφὴ, ποὺ τοῦ φάνηκε πῶς ἀνῆκε στὰ ἱπποκρατικὰ βιβλία. Ἀπὸ τὰ 14 χειρόγραφα ποὺ περιεῖχαν τὰ 4 Εὐαγγέλια σημείωσε τὶς διαφορὲς γραφές, ἀκόμα σ' ἓνα ἀπὸ αὐτὰ βρῆκε καὶ ἀντέγραψε «ἓναν παραῤῥηνο πρόλογο στὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιο».

Δεκαοχτὼ μέρες ἀθήσε στὸ μοναστήρι αὐτὸ ὁ Μπέργεστωλ, ὅπου, καθὼς καὶ στὰ ἄλλα μοναστήρια, τὸν ὑποδέχτηκαν μὲ πολλὴ ἀγάπη χάρις στὰ συστατικὰ γράμματα τοῦ Μητροπολίτη Λαρίσης καὶ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Τρικκάλων. Στὸ μεταξὺ χαιρόταν μὲ ὅλη του τὴν καρδιά τὴν ἀσυνήθιστη αὐτὴ περιπέτεια, θαύμαζε τὴν ἔξοχη θέα ἀπὸ τὸ βράχο τοῦ μοναστηριοῦ καὶ κουβέντιαζε μὲ τοὺς μοναχοὺς. «Ένας ἀπὸ αὐτοὺς, θέλοντας νὰ ἐκφράσει ὅλη του τὴ συμπάθεια, γιὰτὶ δώδεκα λέει χρόνια ἦταν ὁ Μπέργεστωλ ἀναγκασμένος νὰ γυρνᾷ ἐδῶ κι' ἐκεῖ καὶ νὰ τραβᾷ τόσους κόπους, ἔλεγε καὶ ξανάλεγε: ὁ καημένος, ὁ καημένος!—Μιὰ γόνιμη συνάντηση εἶχε καὶ μ' ἓναν Ἴταλὸ γιατρὸ ἀπὸ τὰ Τρίκκαλα, τὸν Εὐστάθιο Νοσίμαχο, ποὺ ἔμενε ἐδῶ γιὰ ν' ἀσφαλιστεῖ ἀπὸ τοὺς Ἀλβανοὺς καὶ φαίνεται πῶς εἶχε ἀξιόλογες γνώσεις καὶ ἀκόμα εἶχε μελετήσῃ τὰ ἔργα τοῦ Λινναίου.

Ἀπὸ τὸ Μετέωρον πέρασε ὁ Μπέργεστωλ στὶς 15 Ἀπριλίου στὸ γειτονικὸ μοναστήρι τοῦ Ἁγίου Βαρλαάμ, ποὺ ὑψώθηκε στὰ 1517 πάνω στὰ ἔρειπια ἑνὸς πιὸ παλιοῦ μοναστηριοῦ, ποὺ τὸ εἶχε ιδρύσει ὁ ἐρημίτης Βαρλαάμ κατὰ τὰ τέλη τοῦ 14ου αἰώνα. Ἐκεῖ στοῦ Βαρλαάμ ἔμενε ἐξόριστος ὁ μητροπολίτης Γεράσιμος ἀπὸ τὴ Ράσκα.¹ Πολύγλωσσος καὶ φιλολογικὰ μορφωμένος ἔκανε πολὺ εὐχάριστη συντροφιὰ στὸν Μπέργεστωλ. Μὲ τὴ μεσολάβηση τοῦ Μπέργεστωλ ἐνδιαφέρθηκε γιὰ τὴν ἀποκατάσταση τοῦ ἐξόριστου μητροπολίτη ὁ Σουηδὸς διπλωμάτης G. J. Heidenstam, ποὺ ἔκανε φιλικὲς παραστάσεις στὸ Ρῶσσο πρεσβευτὴ στὴν Κωνσταντινούπολη, τὸ ἀποτέλεσμα ὅμως τῶν ἐνεργειῶν αὐτῶν μένει ἄγνωστο. Ἡ βιβλιοθήκη ἦταν μικρότερη, σὲ μεγαλύτερη ὅμως τάξη βαλμένη ἀπὸ ὅ,τι τοῦ Μετεώρου, ἂν καὶ τὴ φύλαγαν σ' ἓνα σκοτεινὸ δωμάτιο κι' ἦταν βουτηγμένη στὴ σκόνῃ. Τὰ πιὸ πολλὰ χειρόγραφα τῆς ἦσαν λειτουργικὰ βιβλία, μηνολόγια, βίοι Ἁγίων, μαρτυρολόγια καὶ πλήθος Εὐαγγέλια σὲ περγαμνῇ. Βιβλιοθηκᾶριος ἦταν ἓνας γέρος καλόγερος 80 χρονῶν, ποὺ ἔβρισκε πάρα πολὺ κωμικὸ τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ Μπέργεστωλ γιὰ τοὺς σκονισμένους αὐτοὺς σωροὺς τῶν βιβλίων. Τέσσερεις μέρες ἔξοδεψε ὁ Μπέργεστωλ μελετώντας ἓνα χειρόγραφο τῆς Καινῆς Διαθήκης μὲ τὰ κανονικὰ βιβλία ἔξω ἀπὸ τὴν Ἀποκάλυψη.

Στὶς 6 Μαΐου ὁ Μπέργεστωλ ἀφήνει τὸν Βαρλαάμ, ὅπου γιὰ πολὺν καιρὸ θὰ θυμόνταν τὸ Σουηδὸ ταξιδιώτη. Δοκίμασε ν' ἀνεβῆ στὸ γειτονικὸ μοναστήρι Ρουσάνῃ καὶ τοῦ Ἁγίου Νικολάου, ὅλοι ὅμως οἱ μοναχοὶ ἔτυχε νὰ λείπουν. Ὅταν ὕστερα ἔμαθε πῶς τὰ μοναστήρια εἶχαν μόνο εὐχολόγια

¹ Στὴ Σερβία. (Σημ. τοῦ μεταφρ.).

και τυπωμένα βιβλία, παράτησε τὸ σχέδιό του νὰ τὰ ἐπισκεφτεῖ καὶ γύρισε στὴν Καλαμπάκα περνώντας ἀπὸ τὸ χωριὸ Καστράκι.

Ἡ ἐλπίδα πὼς θὰ ἔβρισκε ἄγνωστα καὶ πολύτιμα χειρόγραφα ἔσπρωξε τὸν Μπέργεστωλ νὰ προχωρήσει περισσότερο καὶ νὰ ἐπισκεφτεῖ δύο ἄλλα μοναστήρια νοτιότερα ἀπὸ τὰ Μετέωρα. Ἀφοῦ ἔμεινε μία μέρα στὴν Καλαμπάκα, συνέχισε τὸ ταξίδι του κατὰ τὴ νοτιὰ γιὰ τὸ μοναστήρι Βίτωμα, 8 χιλιόμετρα μακριὰ ἀπὸ τὴν Καλαμπάκα. Ὁ δρόμος περνοῦσε ἀπὸ ὄρεινὴ περιοχή καὶ αὐτὸ θύμιζε στὸν ταξιδιώτη τὴν πατρίδα του. Ἔτσι εἶδε ἀνθισμένη βρίζα ὕστερα ἀπὸ δώδεκα χρόνια ποὺ εἶχε νὰ ἰδεῖ καὶ σημειώνει πὼς βρῆκε καὶ κέδρους πολλούς. Στὸ μοναστήρι, ποὺ ὑπαγόταν στὸν ἐπίσκοπο τῆς Καλαμπάκας, ἔμεναν 6 καλόγεροι μόνο. Ὁ Μπέργεστωλ ἐνθουσιάστηκε ἀπὸ τὴν εἰδυλλιακὴ τοποθεσία του, ποὺ τὸν ἔκανε νὰ θυμηθεῖ τὰ βουκολικὰ τραγούδια τοῦ Θεόκριτου καὶ τοῦ Βιργιλίου. «Ὁ γιαντισάρος μου κάθησε στὸ δάσος νὰ τραγουδήσει καὶ ἦταν πολὺ εὐχαριστημένος ποὺ εἶχε φύγει πιά ἀπὸ τὰ κρύα καὶ φοβερὰ βράχια τῶν Μετεώρων». Χειρόγραφα δὲ βρῆκε ἐδῶ κανένα, καὶ ὅμως ἔμεινε τρεῖς μέρες κοντὰ στοὺς καλόγερους αὐτούς, ποὺ κανέναν τους δὲν ἤξερε οὔτε νὰ διαβάξει.

Στις 10 Μαΐου ὁ Μπέργεστωλ ξεκίνησε ἀπὸ τὰ Βίτωμα γιὰ τὸ πιὸ σημαντικὸ μοναστήρι τοῦ Δούσκου, κάπου 15 χιλιόμετρα νοτιότερα. Αὐτὸ ὑπαγόταν στὸν ἐπίσκοπο Τρικκάλων. Ἡ ἐκκλησία του εἶχε θεμελιωθεῖ ἀπὸ τὸ μητροπολίτη Λαρίσης Βησσαρίωνα τὸν δευτέρου ἢ οἰκοδομὴ του τελείωσε στὰ 1558. Ὁ Μπέργεστωλ ἀναφέρει πὼς ἡ βιβλιοθήκη του ἦταν πιὸ πλούσια ἀπὸ τοῦ Μετεώρου, ἂν καὶ οἱ Ἄλβανοὶ πρὶν ἀπὸ λίγα χρόνια εἶχαν λεηλατήσει ἓνα μέρος ἀπὸ τοὺς θησαυροὺς τοῦ μοναστηριοῦ. Ὡστόσο, πουθενὰ λείει δὲν εἶχε ἰδεῖ ἀρχαῖα ἑλληνικὰ χειρόγραφα τόσο παραπεταμένα ὅσο ἐδῶ. Ἦταν τόσο καταστραμμένα ἀπὸ τὴν ὑγρασία, τὴ σκόνη καὶ τὰ πεσμένα πάνω τους χώματα, ὥστε, ὅπως γράφει, «ἀναγκάστηκα νὰ πιῶ ξίδι, γιὰ νὰ διώξω τὸν ἔμετό ποὺ μοῦ προκάλεσαν». Ἄλλοτε ὑπῆρχε, καθὼς ἔλεγαν, κάποιος κατάλογος τῆς βιβλιοθήκης, μὰ τώρα εἶχε χαθεῖ. Μέσα στίς δύο βδομάδες ποὺ ἔμεινε στὸ μοναστήρι αὐτὸ ὁ Μπέργεστωλ σημείωσε τὰ πιὸ ἀξιόλογα χειρόγραφα καὶ κράτησε διάφορες διεξοδικές σημειώσεις, ἰδιαίτερα ἀπὸ ἓνα χειρόγραφο ποὺ περιεῖχε τὰ τέσσαρα Εὐαγγέλια μὲ σχόλια ἐρμηνευτικὰ στὸ περιθώριο.

Στις 24 Μαΐου ὁ Μπέργεστωλ ἀφῆκε τὸ μοναστήρι τοῦ Δούσκου, ὅπου τὸν εἶχε ἀγανακτήσει «νὰ βλέπει τοὺς ἀνόητους καὶ ἀμόρφωτους καλόγερους νὰ περιγελοῦν ὅλους του τοὺς κόπους». Τὴν ἴδια μέρα ἔφτασε στὰ Τρίκκαλα, ἀφοῦ πρῶτα πέρασε ἀπὸ τὸ κοντινὸ χωριὸ Πόρτα.

Στὰ Τρίκκαλα ἔμεινε ὡς τὸ τέλος τοῦ μηνός. Τότε γνώρισε μέσα σὲ ἄλλους ἓναν γέρο σπαχή, ποὺ ὁ πατέρας του εἶχε γνωρίσει τὸν Κάρολο τὸ

δωδέκατο.¹ Γιὰ τὸν Κάρολο μίλησε καὶ ὅταν ἐπισκέφτηκε τὸν Ἕλβανὸ διοικητὴ τῆς ἀσφάλειας τῶν δρόμων, τὸν Ἰμπραήμ μπέη. Ὁ Ἕλβανὸς ἐπίσης γραμματέας τοῦ διοικητῆ, αὐτὸς ποὺ παρουσίασε τὸν Μπυέρνστολ, εἶχε ταξιδέψει στὴν Εὐρώπη καὶ μιλοῦσε ἄνετα τὰ γαλλικά.

Στὰ Τρίκαλα ξαναβρῆκε τὸ φίλο του ἀπὸ τὴ μονὴ Μετέωρον, τὸ γιατρὸ Νοσίμαχο, ποὺ τοῦ ἔδειξε τοῦ Commode τὸν Ἀντι-Newtonianismus, ποὺ ζητοῦσε νὰ ἀναιρέσει τοῦ Νεύτωνα τὴ διδασκαλία γιὰ τὰ χρώματα, ἕνα δοκίμιο, ποὺ κατὰ τὸν Μπυέρνστολ ἦταν παράξενο πῶς τὸ εἶχαν τόσο λίγο προσέξει. Στις 29 Μαΐου ἔκανε μιὰν ἐκδρομὴ στὸ χωριὸ Μισντάνι, νοτιοδυτικὰ ἀπὸ τὰ Τρίκαλα.² Ἐκεῖ βρῆκε τὰ λείψανα μιᾶς στήλης μὲ τὴν παράσταση ἑνὸς ἵππεα—γι' αὐτὸν μιλοῦσε καὶ ὁ Μελέτιος στὴ Γεωγραφία του—καὶ ξεσήκωσε μιὰν ἀρχαία ἐπιγραφή, ποὺ τώρα ἔχει χαθεῖ.

Ὅταν ὁ Μπυέρνστολ ξεκινοῦσε στις 31 Μαΐου ἀπὸ τὰ Τρίκαλα, ὁ σκοπὸς του ἦταν νὰ γυρίσει γραμμὴ πίσω στὴ Λάρισα. Ἡ ἀρχαιολογικὴ ὁμως ἔρευνα τὸν ἐσπρωξε νὰ ἐπισκεφτεῖ καὶ μερικὰ χωριὰ νοτιοδυτικὰ ἀπὸ τὴ Λάρισα, καὶ ἔτσι ὁ ἐρχομὸς του καθυστέρησε τρεῖς τέσσερες μέρες ἀκόμα. Ὁ ταξιδιώτης μας ἐνδιαφερόταν ἰδιαίτερα γιὰ τὶς ἀρχαῖες ἐπιγραφὰς ποὺ ἔβρισκε στὰ μέρη ἐκεῖνα· τὶς πλὴν πολλὰς ἀπὸ αὐτὰς τὶς ἔχει ἀντιγράψει στὸ Ἡμερολόγιό του. Ἔτσι στὸ χωριὸ Κουτσόχερο ξεσήκωσε στὸ παρεκκλήσι τοῦ Ἁγίου Νικολάου ἕνα ἀπελευθερωτικὸ ψήφισμα καὶ κάτι ἄλλες μικρότερες ἐπιγραφὰς. Ἄλλα ἀντίγραφα ἔκανε στὸν Ἀλήφακα, καὶ στὸ Χατζηλάρ,³ ὅπου τοῦ ἔκαναν ἐντύπωση τὰ ἀναρίθμητα πλήθη τῶν πελαργῶν, βρῆκε πολλὰς ἐπιγραφὰς ἐντειχισμένους στὴν ἐκκλησίᾳ τοῦ χωριοῦ. Κοντὰ στὴν ἐκκλησίᾳ πιστοποίησε καὶ δύο ὠραῖα μαρμάρινα ἀγάλματα, ποὺ ἀργότερα φαίνεται πῶς ἔξαφανίστηκαν. Ὅλα τὰ ἀρχαῖα μνημεῖα ἐδῶ εἶχαν κουβαληθεῖ ἀπὸ τὰ ἐρείπια ποὺ βρισκόνταν πάνω σ' ἕνα λόφο, λίγο νοτιότερα ἀπὸ τὸ χωριό. Αὐτὸν τὸν λόφο ἀργότερα ὁ Leake τὸν ταύτισε μὲ τὴ θέση τῆς ἀρχαίας Κραννῶνας. Τὴν ἐποχὴ ἐκείνη τὰ ἐρείπια τοῦ λόφου εἶχαν τὴν ὀνομασίᾳ «Παλιὰ Ἱάρισα». Ὁ Μπυέρνστολ, ποὺ οἱ κάτοικοι τοῦ χωριοῦ πίστευαν πῶς ἦταν κατάσκοπος σταλμένος ἀπὸ τὸ Σουλτάνο ἢ πῶς εἶχε ἔρθει γιὰ νὰ ἀνακαλύψει θησαυροὺς, ἐπισκέφτηκε τὰ ἐρείπια αὐτά, δὲ βρῆκε ὁμως τίποτα ἄλλο ἀπὸ σωροὺς πέτρους καὶ γκρεμίσματα.

Στις 4 Ἰουνίου ὁ Μπυέρνστολ βρισκόταν πάλι στὴ Λάρισα, ὕστερα ἀπὸ δυόμιση μῆνες ποὺ εἶχε λείψει. Ἐγκαταστάθηκε στὸ χάνι, ὅπου ἔμειναν οἱ Ἕλληνες ἔμποροι· ὅπως ἔμαθε, ἐκεῖ εἶχε μείνει πρὶν ἀπὸ δέκα χρόνια καὶ ὁ Ἄγγλος περιηγητὴς Edward Wortley Montagu. Ἐδῶ ἔμεινε μιὰ βδομάδα· στὸ μεταξὺ συναντήθηκε μὲ τὸ Σουηδὸ πρόξενο Barthélemy, ποὺ ἔ-

¹ Βασιλιάς τῆς Σουηδίας (1682 - 1718). (Σημ. τοῦ μεταφρ.).

² Σήμερα ὀνομάζεται Ἁγναντερό. (Σημ. τοῦ μεταφρ.).

³ Στὴ σημερινὴ Κραννῶνα. (Σημ. τοῦ μεταφρ.).

τυχε νὰ ἔχει ταξιδέψει ἀπὸ τὸ Βόλο ὡς ἐκεῖ. Ἐνα μέρος τοῦ καιροῦ ποὺ εἶχε στὴ διάθεσή του τὸ χρησιμοποίησε γιὰ νὰ ἀντιγράψει μερικὲς ἀρχαῖες ἐπιγραφές στὰ περίχωρα τῆς πόλης, ποὺ σήμερα ἔχουν ξεφανιστεῖ, ὅπως φαίνεται.

Στις 10 Ἰουνίου ξεκίνησε ὁ Μπέργερωτὼ ἀπὸ τὴ Λάρισα τραβώντας γιὰ τὴ Θεσσαλονίκη μέσα ἀπὸ τὰ Τέμπη. Ἀπὸ ἐκεῖ θὰ συνέχιζε τὸ ταξίδι του γιὰ τὸν Ἄθω καὶ τὴν Κωνσταντινούπολη. Τὰ Τέμπη εἶναι ἀπὸ τὰ παλιὰ χρόνια ἡ φυσικὴ διάβαση ἀπὸ τὴ Θεσσαλία στὴ Μακεδονία. Καθὼς προχωροῦσε, ὁ Μπέργερωτὼ ἀντίκρουζε παντοῦ τὸ φοριχτὸ θέαμα ἀπὸ ἀκρωτηριασμένα πτώματα Ἀλβανῶν, ποὺ τὰ κεφάλια τους στέλνονταν στὴν Κωνσταντινούπολη. Τὴν πρώτη νύχτα τὴν πέρασε στὸ χωριὸ Μπαμπὰ (τώρα λέγεται Τέμπη), στὴν εἴσοδο τοῦ στενοῦ τῶν Τεμπῶν. Τὴν ἄλλη μέρα ἀνέβηκε στὰ Ἀμπελάκια, ποὺ βρίσκονται στὶς ὑπώρειες τῆς Ὀσσας.

Τὸ χωριὸ αὐτὸ ἦταν τὸν 18ο αἰῶνα πάρα πολὺ πλούσιο ἀπὸ τὰ κλωστήρια καὶ τὰ βαφεῖα του· ἐκεῖ ἔκλωθαν καὶ ἔβαφαν τὰ μπαμπακερὰ νήματα, ποὺ ὕστερα τὰ πουλοῦσαν στὶς εὐρωπαϊκὲς ἀγορές, προπαντὸς στὴ Γερμανία. Ὁ Μπέργερωτὼ σύστησε σὲ μερικοὺς Ἕλληνες ἐμπόρους τοῦ χωριοῦ νὰ ἀνοίξουν ἐμπορικὲς δουλειές καὶ μὲ τὴ Σουηδία, καὶ μὲ τὴν εὐκαιρία αὐτὴ τοὺς ἐξήγησε μιὰν ἐπιστολὴ τοῦ συμπατριώτη του Christian Ludwig Jöanson, ποὺ ἦταν μεγαλέμπορος στὴ Στοκχόλμη. Ἐνας ἀπὸ τοὺς ἐμπόρους αὐτούς, ὁ Νικόλαος Μιχαήλ, τοῦ δήλωσε πὼς θὰ τὸ ἤθελε πολὺ νὰ ταξιδέψει στὴ Σουηδία.

Στὰ Ἀμπελάκια γνώρισε ὁ Μπέργερωτὼ πολλοὺς λόγιους, ποὺ τοῦ ἔκαναν πολὺ εὐχάριστη συντροφιὰ. Ἐκεῖνο ποὺ τὸν λύπησε ἦταν ποὺ δὲ βρῆκε ἐκεῖ καὶ τὸν Ἐπίσκοπο· καὶ ὅμως, ὅπως ὁ ἴδιος τονίζει, ὁ κύριος λόγος ποὺ ἀνέβηκε στὰ Ἀμπελάκια, ἂν καὶ δὲν ἦσαν τόσο στὸ δρόμο του, ἦταν ἀκριβῶς αὐτὸν νὰ συναντήσει. Πολὺ γόνιμη ἦταν ἡ συναναστροφή του μὲ τὸ γιατρὸ τοῦ χωριοῦ, τὸν Νικολῆ Περίνη, καὶ μὲ τὸν καθηγητὴ τῶν Ἑλληνικῶν, τὸν Γεώργιο Τριαντάφυλλο. Ὁ τελευταῖος εἶχε σπουδάσει στὸν Ἄθω, εἶχε μαθητέψει στὸν Εὐγένιο Βούλγαρη, ἤξερε λατινικά, καὶ στὴ βιβλιοθήκη του ἔβρισκε τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνες κλασικοὺς σὲ ὠραῖες ἐκδόσεις. Μαζί του συζήτησε ὁ Μπέργερωτὼ μέσα σ' ἄλλα καὶ γιὰ τὴν παρακμὴ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας. Ἡ γνώμη τοῦ Τριαντάφυλλου ἦταν πὼς λίγο πρὶν ἀπὸ τὰ χρόνια τῆς Ἀλωσης τὰ ἑλληνικὰ μιλοῦνταν ἀρκετὰ καθαρὰ ἀκόμα· γιὰ ν' ἀποδείξει τὸν ἰσχυρισμό του, ἀναφέρθηκε σ' ἕνα λόγο τοῦ Πατριάρχου Γεννάδιου ἀπὸ τὰ χρόνια ἐκεῖτα. Ὁ Μπέργερωτὼ, ποὺ ποτὲ δὲν ξεχνοῦσε πὼς ἦταν πατριώτης τοῦ Λινναίου, σύστησε στοὺς φίλους του ἐκεῖ νὰ ἐπιχειρήσουν μιὰ συστηματικὴ καταγραφή τῆς ἑλληνικῆς χλωρίδας. Ἰδιαίτερα σύστησε τὸ ἔργο αὐτὸ σ' ἕναν μαθητὴ τοῦ Τριαντάφυλλου, μὲ τὴ συμβουλή νὰ μελετήσει πρῶτα τὰ συγγράμματα τοῦ Διοσκορίδη καὶ τοῦ Λινναίου.

«Ἐτσι χαρίζει κανεὶς στὸν ἑαυτό του τὴν ἀθανασία». Ὁ νέος, ἀκούγοντας αὐτά, τέντωσε τ' ἄφτιά του κι' ἔπειτα ἔκανε μιὰν ὑπόκλιση. Στὶς συνομιλίες αὐτὲς γιὰ ζητήματα ἐπιστημονικὰ ὁ Μπγέρνστολ τόνισε καὶ τὴν ἀνάγκη μιᾶς γεωγραφίας, καλύτερης ἀπὸ τοῦ Μελετίου. Τὸ ἔργο αὐτὸ τὸ χρησιμοποιοῦσε καὶ ὁ ἴδιος καὶ ἦταν ἡ καλύτερη ἀπὸ ὅλες, εἶχε ὅμως καὶ λάθη πολλά. Ὁ Μπγέρνστολ ἀνάπτυξε στοὺς ἀκροατὲς του τὸ σχέδιό του γιὰ τὸ πῶς ἔπρεπε νὰ συνταχθεῖ ἓνα τέτοιο ἔργο¹ μέσα σὲ ἄλλα, ἔλεγε, ἔπρεπε νὰ ζητηθοῦν πληροφορίες ἀπὸ τοὺς Ἐπισκόπους τῶν διαφόρων ἐπαρχιῶν.

Ἀπὸ τὰ Ἀμπελάκια ἀποφάσισε ὁ Μπγέρνστολ νὰ ἐπιχειρήσει μιὰν ἀνάβαση στὴν Ὅσσα (14 - 20 Ἰουνίου). Ἀφοῦ πέρασε ἀπὸ τοὺς συνοικισμοὺς Ντεϊρμὰν Ντερεσί, Μπουσγκούτς, Ὁρμὰν Τσιφλικ καὶ Γεντισά,¹ στὴ νότια πλευρὰ τοῦ βουνοῦ, ἀνέβηκε ἔπειτα στὴν κορυφή. Ὁ γυρισμὸς στὰ Ἀμπελάκια ἔγινε ἀπὸ τὴ Σπηλιά. Περιγράφοντας αὐτὴ τὴν κουραστικὴ διαδρομὴ ὁ Μπγέρνστολ ἀναφέρει γιὰ πρώτη φορὰ (15 Ἰουνίου) ὅτι τὸν ἔπιασε πυρετός. Τὴν περασμένη μέρα, «ἄρρωστος ἀπὸ τὴ δυνατὴ ζέστη», εἶχε λουστῆ στὴν κρύα πηγὴ ἑνὸς τουρκικοῦ ἔξοχικοῦ σπιτιοῦ κοντὰ στὸ Μπουσγκούτς. Ὁ πυρετὸς τὸν ἀνάγκασε νὰ ξεκουραστεῖ δύο μέρες, γυρνώντας ὅμως στὰ Ἀμπελάκια ἔνωθε τὸν ἑαυτό του ἐντελῶς καλά.

Στὶς 27 Ἰουνίου ἀφῆκε τὰ Ἀμπελάκια, ὅπου εἶχε καταλύσει ἑξαιρετικὰ ἀναπαυτικὰ στὴν Ἐπισκοπὴ, καὶ κατέβηκε στὸ Μπαμπά. Γιὰ νὰ ἐπισκεφθεῖ τὰ γειτονικὰ ἐρεῖπια κοντὰ στὸ Ντερελή, πέρασε μὲ τὴ σχεδία τὸν Πηνεῖο κι' ἔπειτα τράβηξε γιὰ τὸ χωριό. Σ' ἓνα ὕψωμα, ἀνατολικά, βρισκονται τὰ ἐρεῖπια τῶν ἀρχαίων Γόννων, ποὺ ἦσαν συνοικισμένοι ἀπὸ τὰ νεολιθικὰ ὡς τὰ βυζαντινὰ χρόνια. Ὁ Μπγέρνστολ ταύτισε τὰ ἐρεῖπια μὲ τὸ μεσαιωνικὸ Λυκοστόμιο, ποὺ ὡστόσο πρέπει ν' ἀναζητηθεῖ πιὸ βαθιὰ μέσα στὴν κοιλάδα τῶν Τεμπῶν. Ὅπως τὸ συνήθιζε, ὁ ταξιδιώτης μας ξεσήκωσε καὶ μερικὲς ἐνδιαφέρουσες ἐπιγραφὲς ποὺ βρῆκε ἐκεῖ.

Μετὰ τὸ γυρισμὸ του στὸ Μπαμπά ὁ δρόμος του τὸν ἔφερε μέσα ἀπὸ τὰ Τέμπη, περίφημα στὴν μεταγενέστερη ἀρχαιότητα γιὰ τὴ ρωμαντικὴ τους ὁμορφιά. Γιὰ τὴν ὄνειροπόλα διάθεση τῶν ρωμαντικῶν τοῦ 18ου αἰῶνα τὰ Τέμπη ἦταν ἓνα ὄνομα συμβολικὸ. Ὁ Μπγέρνστολ εἶναι ὁ πρῶτος δυτικὸς Εὐρωπαῖος ταξιδιώτης ποὺ περιγράφει τὴν κλασικὴ αὐτὴ τοποθεσία. Ἡ σύγχρονὴ του γεωγραφικὴ ἐπιστήμη εἶχε ἀκόμα μιὰ πολὺ ἀόριστη ἀντίληψη γιὰ τὸ ποῦ ἀκριβῶς βρισκόνταν τὰ Τέμπη.

Ὁ Μπγέρνστολ, ἔχοντας στ' ἀριστερὰ του τὸν Πηνεῖο καὶ τὸν Ὀλυμπο, προχωρεῖ δίπλα στὰ πόδια τῆς Ὀσσας. Οἱ πλαγιὲς τοῦ βουνοῦ εἰσχωροῦν ὄλο καὶ πιὸ ἀπότομες μέσα στὸ δρόμο, ποὺ τώρα γίνεται πολὺ στενὸς— τὸ πραγματικὸ Λυκοστόμιο. Ὁ ταξιδιώτης εἶναι ἐνθουσιασμένος μὲ τὴν

¹ Τὰ χωριά αὐτὰ δὲν ὑπάρχουν σήμερα. Μήπως καὶ στὴν ἐποχὴ τοῦ Σουηδοῦ περιηγητῆ ἦταν μόνο τοποθεσίες μὲ ἓνα δυὸ ἔξοχικὰ σπίτια; (Σημ. τοῦ μεταφρ.)

πλούστα βλάστηση, με τὰ πουλιά πὸν κελαιῖδοῦν, προπαντὸς τ' ἀηδόνια, καὶ μετὶ τῆς δροσερῆς πηγῆς. Πάνω ἀπὸ τὸ στενὸ πέρασμα ὑψώνεται τὸ μεσαιωνικὸ «Κάστρο τῆς Ὁριᾶς». Ὁ Μπγέρνστολ περιορίζεται νὰ περιεργαστεῖ τὰ τεῖχη του μετὰ τὸ τηλεσκόπιό του. Στὰ πόδια τοῦ κάστρου ἀναβλύζει μιὰ πηγὴ, τὸ «Βασιλικὸ Νερό». Παρατηρώντας τὰ πλευρὰ τῶν βουνῶν δεξιὰ καὶ ἀριστερά, κάνει μιὰ παρατήρηση, πὸν «κανεὶς δὲν τὴν ἔκανε ὡς τώρα, ὅτι δηλαδὴ ὁ Ὀλυμπος καὶ ἡ Ὅσσα ἦσαν ἀρχικὰ ἓνα μόνο βουνό, πὸν σκίστηκε ἀπὸ βίαιες φυσικὲς αἰτίες, κι' ἔτσι βρῆκε καὶ ὁ Πηνεῖδὸς τὸ δρόμο του γιὰ νὰ χυθεῖ στὴ θάλασσα». Στὴ γνώμη αὐτῆ, πὸν ὁ Μπγέρνστολ τὴ δικαιολογεῖ ἀρκετὰ διεξοδικά, εἶχαν ὡστόσο φτάσει νωρὶς καὶ οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνας τὴ βρίσκουμε στοῦ Ἡροδότου τὴν ἐξαιρετὴ περιγραφή τῆς Θεσσαλίας.¹

Συνεχίζοντας ὁ Μπγέρνστολ ἔφτασε ἐκεῖ πὸν ἓνα κομμάτι τοῦ δρόμου εἶναι σκαμμένο στὸ βράχο μέσα. Οἱ Τοῦρκοι, λέει ὁ Μπγέρνστολ, ὀνομάζουν τὸ μέρος αὐτὸ Μπαμπὰ Μπογάζι (Στενὸ τοῦ Μπαμπὰ). Ἐδῶ ἀνακάλυψε μιὰ λατινικὴ ἐπιγραφή τριστίχη :

— — — CASSIUS

— — — COS

TEMPE MUNIVIT

Κανένας Εὐρωπαῖος λόγιος δὲν εἶχε πρωτύτιστα ἰδεῖ τὴν ἐπιγραφή αὐτή, πὸν ἦταν γνωστὴ στοὺς Ἕλληνας ἐκεῖ γύρω. Ἡ ἐπιγραφή ἔχει σκοπὸ ν' ἀπαθανάτισει τὸν ἀντιστρατήγο τοῦ Καίσαρα Λεύκιο Κάσσιο Λογγίνο, πὸν πρὶν ἀπὸ τὴ μάχη τῶν Φαρσάλων ἀνοιξε δρόμο στρατιωτικὸ μέσα ἀπὸ τὰ Τέμπη. Ὡστόσο κανένας δὲν πρόσεξε τὴν ἀνακάλυψη τοῦ Σουηδοῦ ἐρευνητῆ τουλὰχιστο δύο νεώτεροι περιηγητῆς, ὁ Clarke καὶ ὁ Leake, ἀξιῶνουν καθένας γιὰ τὸν ἑαυτὸ του τὴν τιμὴ τῆς πρώτης ἀνακάλυψης τοῦ σημαντικοῦ αὐτοῦ μνημείου.

Ἄφοῦ ἔκαμε ἓνα ἀντίγραφο ἀπὸ τὸ νέο του εὑρημα, ὁ Μπγέρνστολ συνέχισε τὴν πορεία του. Στὸ πρὸ ψηλὸ σημεῖο τοῦ δρόμου ἀντίκρουσε στὸ βάθος τὸν κόλπο τῆς Θεσσαλονίκης. Στις 27 Ἰουνίου, τὸ βράδυ, ἔφτασε στὸ Λασποχώρι, στὴν ἀνατολικὴ εἴσοδο τῶν Τεμπῶν, ὅπου καὶ κατάλυσε. Τὴν ἄλλη μέρα πέρασε τὸν Πλαταμώνα κι' ἔφτασε στὸ Λιτόχωρο. Ἐδῶ ἀπαντήθηκε μετὰ τὸν Ἐπίσκοπο τῶν Ἀμπελακιῶν, τὸν Διονύσιο, ἓναν μορφωμένο ἱερωμένο, αὐτὸν πὸν μετὰ μεγάλῃ του ἀπογοήτευση δὲν εἶχε πετύχει νὰ τὸν συναντήσῃ στὴν ἔδρα του, ἃν καὶ στὸ σπίτι του εἶχε βρεῖ μιὰ τόσο ἐγκάρδια φιλοξενία.

Τὴν ἴδια μέρα πὸν ἔφτασε στὸ Λιτόχωρο—28 Ἰουνίου—ἄρχισε κάθε τόσο νὰ βασανίζεται ἀπὸ ρίγη καὶ ἀπὸ ψηλὸ πυρετό. Ὁ πιστὸς του γιανίτσαρος πῆρε νὰ φοβᾶται τὰ χειρότερα καὶ θέλησε νὰ εἰδοποιήσῃ τὸ Σουηδὸ

¹ Ἡρόδ. 7, 129.

πρόξενο τῆς Θεσσαλονίκης. Ἄν καὶ ὁ Μπγέρνστολ ἀρνήθηκε νὰ τοῦ δώσει γι' αὐτὸ τὴν ἄδεια, ὡστόσο ἓνα σύντομο γράμμα στάλθηκε κρυφὰ στὴ Θεσσαλονίκη, πού, ὅπως ἀναφέρει ὁ παραλήπτης του, ὁ ὑποπρόξενος Marc Antoine Delon, ἦταν χρονολογημένο ἀπὸ τὶς 5 Ἰουλίου. Τὸ ἄλλο βράδυ κιόλας ἔστειλε ὁ Delon ἓνα καίκι μὲ τὸ Σουηδὸ πλοίαρχο Hans Lagerström, πού ἔτυχε νὰ βρῖσκεται μὲ τὸ καράβι του στὸ λιμάνι τῆς Θεσσαλονίκης· μαζί του ταξίδεψαν καὶ ὄχιτὼ ἀπὸ τὸ σουηδικὸ του πλήρωμα καὶ ἓνας Γάλλος χειροῦργος, ὁ Lafond. Τὸ ἀπόγεμα τῆς 7 Ἰουλίου ἄραξαν στὴν παραλία τοῦ Λιτόχωρου καὶ βρῆκαν τὸν Μπγέρνστολ σὲ πολὺ ἄσκημη κατάστασιν· εἶχε δυνατὸ πυρετὸ καὶ ἀκατάσχετη διάρροια. Ὁρες ὥρες ἔχανε τὴν αἴσθησιν τῆς πραγματικότητος, ὡστόσο μπόρεσε νὰ ἐκφράσῃ τὴ χαρὰ του γιὰ τὸν ἀπροσδόκητο ἐρχομὸ τῶν πατριωτῶν του. Τὴν ἄλλη μέρα μέσα σὲ δύο ὥρες κουβάλησαν τὸν ἄρρωστο ἀπὸ τὸ Λιτόχωρο στὴν παραλία—τὸ πιθανότερο, στὸν Ἅγιον Θεόδωρο—, ὅπου περίμενε τὸ καίκι. Τὸ βράδυ τῆς ἴδιας μέρας ἔφτασαν στὴ Θεσσαλονίκη, βρῆκαν ὅμως τὶς πόρτες τῆς πόλης κλειστὰς καὶ ἔτσι ἀναγκάστηκαν νὰ περάσουν τὴ νύχτα σ' ἓνα ἄθλιο χάνι ἀπ' ἔξω. Τὴν ἄλλη μέρα, στὶς 9 Ἰουλίου, ὁ Μπγέρνστολ ὠδηγήθηκε στὸ σπίτι τοῦ Delon. Εἶχε ἀκόμα ὄλες του τὶς αἰσθήσεις καὶ ρώτησε γιὰ τὴν ἀλληλογραφία του. Ἐφώναξαν τὸ Γάλλο γιατρὸν Astrie, ὅλες ὅμως οἱ προσπάθειες πῆγαν χαμένες. Ὁ ἄρρωστος ὄλο καὶ ἔχανε τὶς δυνάμεις του καὶ τὸν περισσότερο καιρὸ ἦταν βυθισμένος σὲ λήθαργο. Ὁ θάνατος τοῦ Σουηδοῦ ταξιδιώτη ἀκολούθησε στὶς 12 Ἰουλίου, πρωτὶ πρωτῶ. Αἰτία ἦταν ἡ δυσεντερία.

Τὸ ἴδιο ἀπόγεμα ἔγινε ἡ ταφὴ του, στὰ ἀνατολικά τῆς Θεσσαλονίκης. Τὴν κηδεία τὴν παρακολούθησαν ὁ Σουηδός, ὁ Δανὸς καὶ ὁ Ἄγγλος πρόξενος καὶ ἀπὸ τὰ ἄλλα προξενεῖα οἱ δραγουμάνοι καὶ οἱ γιανιτσάροι. Ἐπειδὴ δὲ βρέθηκε κανένας λουθηρανὸς ἱερέας, τὴν τελετὴ τῆς κηδείας τὴν ἔκανε ὁ πλοίαρχος Lagerström.

Μὲ τὶς ἐνέργειες τῶν φίλων τοῦ Μπγέρνστολ Gjørwell καὶ Blomberg πάνω ἀπὸ τὸν τάφο στήθηκε μιὰ πλάκα, πού θύμιζε τὴ ζωὴ τοῦ σημαντικοῦ αὐτοῦ περιηγητῆ. Ἡ ἐπιτύμβια αὐτὴ πλάκα τοποθετήθηκε στὶς 16 Ἰουνίου 1781 σὲ μιὰ τελετὴ πού πῆραν μέρος ὅλοι οἱ πρόξενοι πού ἦσαν ἐγκαταστημένοι στὴ Θεσσαλονίκη. Ὁ πρόξενος Delon ἐτίμησε τὸν νεκρὸ μ' ἓναν ἐπιμνημόσυνο λόγο, καὶ ἓνα βενετσιάνικο καράβι στὸ λιμάνι χαιρέτησε μὲ ἐννέα κανονιοβολισμούς. Μετὰ τὴν τελετὴ ὅλοι ὅσοι ἦσαν παρόντες προσκαλέστηκαν σὲ γεῦμα ἀπὸ τὸ γαλλικὸ ἐμπορικὸ οἶκο Le Peintre et Rauffin. Ἡ μαρμάρινη ἐπιτύμβια στήλη ἀναζητήθηκε ἀρκετὲς φορὲς σὲ νεώτερα χρόνια—γιὰ τελευταία φορὰ στὰ 1946—, χωρὶς ὡστόσο νὰ βρεθῆι, πρέπει λοιπὸν νὰ δεχτοῦμε πὼς εἶχε στὸ μεταξὺ καταστραφεῖ.

(Μετάφραση ἀπὸ τὰ Σουηδικὰ Ι. Θ. ΚΑΚΡΙΑΗ)